

A betérés intézményének válsága a mai Izraelben

Balázs Gábor

Jelen rövid írásomban mindössze arra vállalkozhatom, hogy felvázoljam a zsidó önazonosság egyik legösszetettebb kérdéskörének egy napjainkban különösen időszerű aspektusát. Az ókor jelentős részében a „*Ki a zsidó?*” kérdésének határozott megválaszolása legalább olyan bonyolult lehetett, mint napjainkban.¹ A zsidó történelem során talán nem is volt olyan időszak, amikor a betérés intézményéhez ne kötődtek volna heves viták.² Ebből a szempontból valóban nincs új a nap alatt, s nem meglepő, hogy Izrael Államban számos heves közéleti, valamint filozófiai vita is ahhoz a kérdéshez kapcsolódik, hogy ki a zsidó, illetve ki a betért.

Érdeemes összefoglalni az eseményeket az izraeli jogtörténet szempontjából: 1948 és 1950 között törvényi szabályozás híján a belügyminiszter minden esetben egyedileg bírálhatta el, ki jogosult a bevándorlásra. 1950-ben az izraeli parlament elfogadta az ún. „Visszatérési törvény”-t, amely minden zsidónak, illetve olyan személynek, aki a nürnbergi törvények³ szerint zsidónak minősült, alanyi jogon biztosította a bevándorlás jogát Izraelbe. 1952-ben beiktatták az „Állampolgársági törvény”-t, ezt követően 1965-ben meghozták a „Népesség-nyilvántartási törvény”-t, mely előírta, hogy a nemzetiség és a vallás is szerepeljen a nyilvántartott adatok között. Mivel mind a visszatérési, mind az állampolgársági törvény úgy használta a „zsidó” szót, hogy annak jelentését nem definiálta, érthető hogy 1970-ig a „*Ki a zsidó?*” kérdése volt az izraeli közélet egyik sokszor visszatérő nagy vitája.⁴ Az 1970-es „Kiegészítés” leszögezte, hogy zsidó az, akinek az anyja zsidó, vagy aki betért a zsidó vallásba. A vitának ezzel csak a tárgya változott meg, hiszen immár — a konszenzus minden reménye nélkül — arról folyik a vita Izraelben: „*Ki a betért?*”⁵

Történelmi szempontból igazolhatatlan lenne a betérésről folytatott éles vitát a zsidó állam megalakulásával összekapcsolni, hiszen sokkal korábbról eredeztethető, s nemcsak a zsidó vallásjog, azaz a *halakha* (הלכה) szabályainak eltérő értelmezése, ha-

¹ A zsidó identitás ókori alapkérdéseinek általam ismert legalaposabb tárgyalása: Shaye J. D. COHEN: *The Beginnings of Jewishness*. University of California Press, Berkeley 2002.

² Ld. részletes bibliográfiával együtt: S. COHEN (1. jz.) 198–238.

³ A német birodalmi állampolgársági törvény (1935) a „német vér tisztaságának védelme” érdekében meghatározta, hogy ki számít zsidónak, akiket ezek után megfosztottak állampolgári jogaiktól.

⁴ A kérdés filozófiai aspektusáról ld. korábbi írásomat: Gábor BALÁZS: „The 'Who is a Jew?' Debate among Contemporary Israeli Philosophers”, in András KOVÁCS — Michael L. MILLER (szerk.): *Jewish Studies at the CEU V*. Central European University, Budapest 2009. 7–22.

⁵ A kérdés rövid angol nyelvű összefoglalóját ld.: Gideon SAPIR: „Who is a Jew’ — on the Proper Role of the Judiciary in a Democratic State”, *Justice* XLI (2005/Spring) 35–43.

nem különféle vallási „izmusok” ideológiái is befolyásolják az arról alkotott nézeteket, melyik betérés az elfogadható, melyik rabbinikus bíróságnak van autoritása a betérítéshez.

Míg arról gyakorlatilag alig van vita (legalábbis az orthodox és a konzervatív irányzatok képviselői között),⁶ hogy a betérés szükségszerű feltétele a férfiak esetében a rituális körülmétkedés, a rituális fürdőben való alámerülés és a *kabalat micvot* (קבלת מצוות), azaz annak vállalása, hogy a betérő a zsidó vallás törvényei szerint akar élni, addig az utóbbi fogalom jelentéséről az orthodoxia álláspontja is megosztott.⁷ A radikális — mérvadónak egyáltalán nem tekinthető — álláspont szerint csak olyan betérés tekinthető érvényesnek, amelyben a betérőt kizárólag vallási indíték motiválja, és ha a betérő végül nem tartja meg a törvényeket, a betérés utólag is érvényét veszti.

Anélkül, hogy állást akarnék foglalni abban a kérdésben, hogy Jacob Katznak és iskolájának igaza van-e, amikor az orthodoxiát elsősorban a reformmozgalomra adott reakciónak tekinti, kijelenthető, hogy a nem-orthodox irányzatok megjelenése jelentős hatással volt az orthodoxia betéréssel kapcsolatos álláspontjára.⁸ Korántsem egyértelmű azonban, hogy automatikusan szigorúbbá váltak volna az orthodox betérés feltételei, hiszen több orthodox rabbi — pl. Rav Hajim Fischel Epstein (1874–1942) és Rav Slomo Kluger (1783–1869) — megengedte olyan nem-zsidók betérítését, akik már együtt éltek zsidó partnerükkel. Bár ezekben az esetekben világos volt, hogy a betérés motivációja nem (tiszván) vallási, a betérést mégis megengedő rabbik arra hivatkoztak, hogy mivel a nem-zsidók retorziók nélkül együtt élhetnek zsidókkal a házasság keretén kívül is, betérési szándékukat úgy lehet értelmezni, hogy valóban zsidóként akarnak élni. Ezek az esetek azért különösen érdekesek, mert itt nemcsak az indíték személyes és nem vallási, hanem az is mindenkinek világos volt, hogy a betérő a továbbiakban sem fog a zsidó jog előírásainak megfelelően élni.⁹

Visszatérve a betérés kérdéséhez napjaink Izraelében: az 1990-es évektől kezdve a korábbi Szovjetunió államaiból több mint egymillió új bevándorló érkezett Izraelbe, köztük kb. 300 ezer olyan nem-zsidó, akinek valamelyik közvetlen családtagja volt zsidó.¹⁰ Nem-zsidók ilyen tömeges megjelenése komoly hatással volt az ország zsidó

⁶ Mivel a reformmozgalom — szemben az orthodoxiával és a konzervatívokkal — nem halakhikus mozgalom, azaz gyakorlatilag semmilyen rituális parancs megtartását nem követeli meg, álláspontja a betérésről is különbözik, hisz értelemszerűen a betérésnek sincsenek kötelező rituális feltételei.

⁷ A kérdésről a legrészletesebb munkát két izraeli kutató írta: Abraham SAGI és Zvi ZOHAR: *Gijur ve-zebut jehudit* (גיור וזבוח יהודית). Hartman Institute, Mosad Bialik, Jeruzsálem 1994. Ld. még: Menachem FINKELSTEIN: *Gijur — Halakha le-maasze* (גיור – הלכה למעשה). Bar Ilan University Press, Ramat Gan 1995.

⁸ A Katz képviselte ún. bináris modell részletes kritikáját, ill. a javaslatot az orthodoxia és modernitás viszonyának eltérő értelmezésére ld. pl.: Avi SAGI: „Ortodoksizja ki-baaja” (אורתודוקסיה כבעיה), in Yosef SALMON et al. (szerk.): *Ortodoksizja jehudit* (אורתודוקסיה יהודית). Magnes, Jeruzsálem 2006. 21–54.

⁹ A betérés motivációjának vizsgálatáról a modern korban ld.: SAGI — ZOHAR (6. jz.) 44–82.

¹⁰ Mivel a visszatérési törvény lehetőséget ad arra, hogy bárki bevándoroljon Izraelbe, akinek négy nagyszülege közül egy zsidó, és magával hozza a vele egy háztartásban élő családtagjait (nem-zsidó házasság-

identitására. A jelenség nemcsak közéleti, hanem intellektuális vitát is eredményezett, s nagyon hangsúlyosan vetődött fel a kérdés, hogy a visszatérési törvény alapján Izraelbe érkezett tömegek hogyan lesznek integrálhatóak a zsidó társadalomba.¹¹

A nem-zsidó bevándorlók integrálását elősegítő természetes megoldás a betérés lenne, azonban ahogy az izraeli szociológus, Asher Cohen ezt könyvében¹² részletesen kifejtette, ez korántsem egyszerűen kivitelezhető. Maga az izraeli társadalom is erősen megosztott a betérés kérdésében: az izraeli „bennszülött” társadalom ideológiai alapon nem vallásos része (a népesség körülbelül 18%-a) jó esetben közönyös, rossz esetben ellenséges a vallási betéréssel. Nekik mindenképpen elég a bevándorlók „szociológiai betérése”, azaz a bevándorlók beilleszkedése az izraeli társadalomba és a sorsközösség vállalása az ott élő zsidókkal. Az anticionista vagy „acionista” ultra-orthodox társadalom határozottan ellenez minden nem-orthodox és nem tisztán vallási indítékú betérést; a cionista orthodoxia megosztott a kérdésben, és egyelőre megállapíthatatlan, melyik irányba megy: a bezárkózást választja-e az izraeli társadalom egésze felé, vagy éppen a nagyobb szerepvállalást szorgalmazza a társadalom különféle területein, annak érdekében, hogy megszerezze a vezető szerepet.

Maguk az új bevándorlók sokszor szintén nem érzik indokoltnak, hogy betérjenek, hiszen ha apai ágon zsidó származásúak, akkor ez a megszűnt Szovjetunióban elegendő volt ahhoz, hogy zsidónak tekintsék őket. A nem-zsidó új bevándorlók pedig azt érzik, hogy ők maguk benne élnek a zsidó társadalomban, gyermekeik már eleve oda születnek, s a környezetükben élő zsidó izraeliek jelentős részének sincs több kapcsolata a zsidó hagyománnyal, mint nekik, ezért indokolatlannak látják, hogy további — nem kevés fáradságot igénylő — lépéseket tegyenek azért, hogy zsidónak ismerjék el őket. Mivel Izraelben nincs lehetőség polgári házasságra, voltaképpen az egyetlen jogi nehézség egy nem-zsidó számára, hogy Izraelben nem köthet zsidóval házasságot. Ennek az akadálnak az elhárulása az emberjogi aktivisták szerint mindenképpen kívánatos, kérdéses azonban, hogy hosszú távon az ország zsidó identitása szempontjából nem lenne-e több kára, mint haszna.

Érdeemes röviden áttekinteni, miért is bonyolult a betérés Izraelben. A Rabbinátus a következő feltételeket támasztja egy betérni szándékozóval szemben:

---

társát és annak akár előző házasságából származó nem-zsidó gyerekeit is), nem ritka, hogy egy négytagú család egyetlen etnikai értelemben vett kapcsolata a zsidó néppel egy esetleg személyesen sosem ismert zsidó nagypapa légyen.

¹¹ A többek között az izraeliek zsidó identitását kutató Guttman Center felmérései szerint 1999-re a valláshoz és a zsidó hagyományhoz kötődő izraeli zsidó identitástudat jelentősen meggyengült 1991-hez képest, azonban 2009-re ismét megerősödött, azt mutatva, hogy a megszűnt szovjet államok bevándorlóinak nagy része sikeresen beilleszkedett az izraeli társadalomba. A 2009-es állapotokat tükröző tanulmány itt olvasható: Idi.org.il/sites/english/events/Other_Events/Documents/GuttmanAviChaiReport2012_EngFinal.pdf.

¹² Asher COHEN: *Jehudim lo-jehudim* (יהודים לא-יהודים). Bar Ilan University Press — Keter — Hartman Institute, Ramat-Gan 2006.

a) 400 óra tanulás egy év alatt, valamint 100 óra gyakorlat (mindez heti 6–8 órát jelent, ami körülbelül nyolc egyetemi kurzusnak felel meg);

b) a gyakorlat csak vallásos családoknál szerezhető meg, befogadó családokban viszont hiány mutatkozik;

c) további vizsga is van, így a legtöbb betérni szándékozó el se jut a végső vizsgáig;

d) a rabbinikus bíróságok nagy része ideológiai szempontból azon az állásponton van, hogy kizárólag vallási indítékból lehet betérni, a sorsközösség vállalásának akarása nem elegendő, s ezért a betérni szándékozók nem elhanyagolható részét nem is engedik vizsgázni.

Mivel mind az Izraelben születettek, mind az új bevándorlók csoportja rendkívül megosztott abban a kérdésben, mennyire szükséges a vallási betérés ahhoz, hogy valakit zsidónak tekintsenek, nem meglepő, hogy a zsidó államban kiéleződtek és még súlyosabbá váltak azok a kérdések, melyek a modern kor kezdetétől fogva felvetődtek a betéréssel kapcsolatban. Nem kevésbé fontos kérdéstről van szó, mint Izrael Állam zsidó jellege és a nemzeti konszenzus lehetősége. Egyelőre — legalábbis a határozottan vallásos és a vallásellenes csoport, illetve az Izraelben élő nem-zsidó zsidók között — az álláspontok inkább távolodni, mintsem közeledni látszanak.

Végezetül mindenképpen érdemes áttekinteni Asher Cohen néhány javaslatát, amelyek kiindulópontot jelenthetnek a betérés válságának kezeléséhez:¹³

1. Ha az izraeli politikusok kiemelt nemzeti prioritásként kezelnék a kérdést és rendszeresen hangsúlyoznák, hogy mindkét félnek engedményeket kell tennie, valamint szorgalmaznák, hogy a sajtó kellő hangot adjon véleményüknek, ez a nyomás elősegíthetné, hogy a Rabbinátus és a betérők egyaránt kompromisszumkészebben viszonyuljanak a problémához.

2. A Rabbinátus megváltoztathatná a betérés követelményrendszerét, különös tekintettel a négyszáz órás elméleti oktatásra, amelynek a zsidó jogban semmilyen alapja nincs.

3. A Rabbinátus a betérőknek felajánlhatja különböző „bónuszokat”: például gyermekeiknek ingyenes *bar micva* (בר מצווה) vagy *bat micva* (בת מצווה) szertartást vagy ingyenes esküvőt. Ez természetesen komoly anyagi erők mozgósítását igényelné.

4. Kiemelt prioritásként kellene kezelni a katonaság alatti betéréseket, hiszen a hadsereg eleve az izraeli társadalom legsikeresebb olvasztótégelye és már most is több ezren tanulnak a hadsereg betérő kurzusain.

5. Ha sikerülne megnyerni a legnagyobb tekintélyű rabbik közül többeket, hogy támogassák a betéréseket, elképzelhető, hogy előbb-utóbb rabbinikus bíróságokon is uralkodóvá válhatna a könnyítő irányzat, amelynek — és ezt fontos hangsúlyozni — megvan az alapja a zsidó jogi forrásokban.

¹³ Ld. A. COHEN (12. jz.) 148–159.